

POVEZANOST OSOBINA LIČNOSTI I ČITALAČKIH NAVIKA SREDNJOŠKOLACA

Sažetak

Cilj je ovoga rada istražiti povezanost osobina ličnosti prema velepetoromu modelu, ekstraverzije, emocionalne stabilnosti, ugodnosti, savjesnosti te intelekta, s čitalačkim navikama srednjoškolarca jedne strukovne srednje škole iz Osijeka te ispitati mogućnost predviđanja količine čitanja na temelju dimenzija ličnosti, uz kontrolu utjecaja spola, dobi i školskoga uspjeha. Prikazani rezultati dio su opsežnijega istraživanja provedenoga u sklopu istraživanja o predrasudama i stavovima.

Ukupno 103 sudionika, u dobi od 14 do 20 godina, ispunila su kratki upitnik o navikama čitanja te IPIP 50 inventar ličnosti. Upitnik o navikama čitanja omogućio nam je uvid u to koliko sudionici procjenjuju, u usporedbi s drugim učenicima u školi, da često čitaju knjige, koliko uživaju u čitanju vijesti te koliko uživaju u čitanju knjiga. Rezultati pokazuju kako postoji umjerena, ali bitna pozitivna povezanost između procijenjene učestalosti čitanja knjiga, kao i procjene užitka u čitanju knjiga s dimenzijom intelekta ($r=.347$, $p<.01$ te $r=.276$, $p<.05$). Preostale dimenzije ličnosti nisu bitno povezane s navikama čitanja. Nadalje, na temelju osobina ličnosti, uz kontrolu spola, dobi i školskoga uspjeha, moguće je predvidjeti oko 20 % varijance količine čitanja, pri čemu je od dimenzija ličnosti jedini važan prediktor intelekt.

Ključne riječi: čitalačke navike; osobine ličnosti; velepetori model

MARINA KOTRLA
TOPIĆ* – GORAN
LATKOVIĆ**
– DRAGO
STOJAKOVIĆ***

UDK:

028.5:159.923-053.6

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Prihvaćeno: 3. svibnja 2017.

* Dr. sc. Marina Kotrla Topić, znanstvena suradnica, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Osijek, marina.kotrla.topic@pilar.hr

** Goran Latković, mag. oec., Hrvatski Crveni križ, Gradsko društvo Crvenog križa Osijek

*** Drago Stojaković, mag. kip. prof., Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Osijek

Uvod

Čitanje fikcije, dakle pripovijedaka, priča i romana o stvarnim ili izmišljenim likovima i njihovim životima može biti iznimno intenzivno, prožimajuće iskustvo. Razlika između fikcije i ostalih vrsta tekstova je u tome što čitajući fikciju učimo o tome kako pojedinac ili skupina žive i razvijaju se u socijalnome okruženju, dok čitajući druge vrste tekstova, učimo doslovno o tome o čemu ti tekstovi govore, primjerice, o tome koliko je osoba poginulo u zrakoplovnoj nesreći, kako se kuha dobar čobanac, kako razvijati samopouzdanje djeteta i sl.

Većina se ljudi tijekom života susrela sa savjetima kako brže i „učinkovitije“ čitati, kako čitanje pozitivno utječe na djetetov razvoj inteligencije te kako je to općenito poželjna aktivnost i za djecu i za odrasle. Pri tome se uglavnom misli na poželjne utjecaje čitanja vezane uz procese obrazovanja i stjecanja novih znanja te razvoj intelektualnih sposobnosti. Međutim, u novije vrijeme interes istraživača usmjeren je na utjecaj čitanja fikcije u pogledu povezanosti s vještinama socijalizacije i sposobnosti empatije. U tome kontekstu važno nam je poznavati i cjeloživotne navike čitanja određene populacije te varijable povezane upravo s čitalačkim navikama.

Za razliku od ostalih europskih zemalja, u Republici Hrvatskoj takva su istraživanja razmjerno rijetka. Iz podataka agencije za istraživanje tržišta GfK koja svake godine na zahtjev zajednice nakladnika i knjižara i Knjižnoga bloka provodi istraživanje o tržištu knjiga na reprezentativnome uzorku hrvatskih građana starijih od 15 godina, možemo vidjeti kako je gotovo polovina ispitanika u 2016. godini (47 %) pročitala barem jednu knjigu u posljednjih godinu dana.¹ Nadalje, podatci govore i o tome koje skupine sudionika čitaju više od navedenoga prosjeka, a jedna od tih skupina su i sudionici mlađi od 24 godine. Konkretno, 64 % njih pročitalo je barem jednu knjigu u zadnjih godinu dana. Kada je riječ o mladima, konkretno o srednjoškolcima, zanimljivo je istraživanje Sabolović-Krajine² koje pokazuje kako dvije trećine srednjoškolca iz srednjih škola proizvodnoga usmjerenja pročitaju jednu do dvije knjige mjesečno, jednako kao i njihovi vršnjaci iz srednjih škola neproizvodnoga usmjerenja.

Postoji nekoliko pristupa ispitivanju toga koliko neka osoba čita. Najjednostavniji je pristup izravno postaviti pitanje o tome koliko često netko čita ili koliko knjiga u prosjeku pročitaju u određenome razdoblju, dakle pristup korišten u prethodno

¹ Usp. „Istraživanje tržišta knjiga u RH“, <https://issuu.com/modernavremena/docs/gfk-istrazivanje-trzitaknjiga> (pristupljeno 2. 5. 2016.).

² Dijana Sabolović-Krajina, „Čitateljske navike tinejdžera u Hrvatskoj“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 36 (1993.), str. 59–66.

navedenim istraživanjima. Međutim, takav je način ujedno i najnepouzdaniji jer se prije svega prilično teško dosjetiti točnoga broja pročitanih knjiga, a prisutna je i tendencija davanja socijalno poželjnih odgovora jer je sklonost čitanju u našoj kulturi često povezana s inteligencijom i profinjenošću.³ Na slične prigovore nailazi i metoda koja se oslanja na pisanje dnevnika čitanja tijekom određenoga razdoblja, iako u usporedbi s uobičajenim pitanjem o tome koliko netko čita, navedena metoda pokazuje veću pouzdanost.⁴ Stoga se u istraživanjima često koristi test prepoznavanja autora koji su osmislili Stanovich i West.⁵ Navedeni test omogućava objektivniju procjenu tendencije čitanja kod sudionika, a zasniva se na logici otkrivanja signala. Sudionici dobiju popis imena, a njihov je zadatak označiti ona imena koja prepoznaju kao imena autora nekoga djela. Pri tome su upoznati s činjenicom da su neka imena na popisu izmišljena, odnosno lažna, te da se pokušaji pogađanja ili nasumičnoga označavanja mogu lako prepoznati. Iako ova mjera ne ukazuje izravno na količinu pročitane literature, daje nam uvid u izloženost pojedinca književnim djelima, a ta je tendencija, kako se pokazalo u prijašnjim istraživanjima, u pozitivnoj korelaciji s čitanjem knjiga i s time povezanim ponašanjima.⁶ Naime, čak i ako pojedinci nisu pročitali djelo navedenoga autora čije ime su prepoznali na popisu, pretpostavka je da su za njega saznali čitajući preporuke, razgovarajući o književnim djelima ili jednostavno pregledavajući knjige u knjižari ili knjižnici, a sva su navedena ponašanja povezana s čitanjem. Takvi testovi prošli su brojne validacije koje pokazuju kako se rezultati na njima mogu predvidjeti na temelju ranih sposobnosti čitanja,⁷ te kako oni sami predviđaju količinu čitanja kod istraživanja koja se oslanjaju na opažanje ponašanja,⁸ zatim čitalačke vještine⁹ te usvajanje znanja uz kontrolu kognitivnih sposobnosti.¹⁰ Naposljetku, neke verzije Testa prepoznavanja autora pokazale su bolju

³ Usp. Richard West – Keith Stanovich – Harold Mitchell, „Reading in there alworld and its correlates“, *Reading Research Quarterly*, 28 (1993.), str. 34–50.

⁴ Dan Chateau – Debra Jared, „Exposure to print and word recognition processes“, *Memory & Cognition*, 28 (2000.) 1, str. 143–153.

⁵ Usp. R. West – K. Stanovich, n. dj., str. 402–433.

⁶ Usp. isto, str. 34–50.

⁷ Anne E. Cunningham – Keith E. Stanovich, „Early reading aquisition and its relation to reading experience and ability 10 years later“, *Developmental Psychology*, 33 (1997.), str. 934–945.

⁸ Usp. R. West – K. Stanovich, n. dj., str. 34–50.

⁹ Usp. K. Stanovich – R. West, „Exposure to print and orthographic processing“, *Reading Research Quarterly*, 24 (1989.) 4, str. 402–433.

¹⁰ Usp. Keith Stanovich – Anne Cunningham, „Where does knowledge come from? Specific associations between print exposure and information acquisition“, *Journal of Educational Psychology*, 85 (1993), str. 211–229.; R. West – K. Stanovich, n. dj., str. 34–50.

prediktivnu valjanost od konvencionalnijih upitnika samoprocjena¹¹ te jednaku valjanost kao i pristup koji procjenjuje navike čitanja pomoću metode dnevnika.¹² Problem korištenja takva testa na hrvatskoj populaciji je što ga nije moguće prevesti i adaptirati, nego ga je nužno kreirati posebno za hrvatsku populaciju, što je pothvat u koji se istraživači do sada nisu odlučili upustiti. Međutim, postoji i četvrti pristup istraživanju navika čitanja, a to je procjena sudionika u kojoj mjeri čitaju u odnosu na skupinu kojoj pripadaju, npr. kolege studente, učenike istoga razreda, kolege s kojima osoba radi ili osobe s kojima se privatno druži i sl.¹³ Istraživanja pokazuju kako navedena mjera znatno korelira s drugim, objektivnim mjerama količine čitanja te upućuju na njezinu primjenjivost u populacijama koje se razmjerno dobro poznaju, primjerice, učenici iste škole ili razreda, studenti istoga smjera i sl.

1. Velepeteri model ličnosti i čitanje

U kontekstu istraživanja navika te konkretno količine čitanja, važno je ispitati i doprinos individualnih razlika. Naime, svatko od nas ima svoj jedinstven obrazac mišljenja i ponašanja, utemeljen između ostaloga na razmjerno stabilnim osobinama ličnosti,¹⁴ stoga je naša pretpostavka kako uvidom u te osobine možemo dodatno razjasniti mehanizme povezane s navikama čitanja.

Kada govorimo o teorijama ličnosti, u povijesti psihologije ličnosti upravo se pojava velepetoroga modela smatra jednom od najvažnijih prekretnica. Nekoliko je vrsta toga modela, no temeljni model povezuje se s leksičkom hipotezom. Prema Goldbergu „najvažnije individualne razlike u transakcijama ljudi postat će kodirane kao pojedine riječi u nekim ili svim svjetskim jezicima“¹⁵. Drugim riječima, velepetori model, nastao na ovoj hipotezi, osmišljen je kako bi obuhvatio upravo osobine ličnosti koje su ljudima najvažnije u svakodnevnome životu. Analizirajući riječi kojima se ljudi svakodnevno koriste za opis ličnosti, odnosno one riječi koje prenose informacije o individualnim razlikama važnim za našu dobrobit, znanstvenici su

¹¹ Usp. Linda Allen – Jim Ciplewski – Keith Stanovich, „Multiple indicators of children’s reading habits and attitudes: Construct validity and cognitive correlates“, *Journal of Educational Psychology*, 84 (1992.), 489–503.

¹² Usp. isto.

¹³ Usp. Daniel Acheson – Justine Wells – Maryellen MacDonald, „New and updated tests of print exposure and reading abilities in college students“, *Behavior Research Methods*, 40 (2008.) 1, str. 278–289.

¹⁴ Usp. Gerbert Kraaykamp – Koen van Eijck, „Personality, media preferences, and cultural participation“, *Personality and Individual Differences*, 38 (2005.), str. 1675–1688.

¹⁵ Lewis Goldberg, „An alternative ‘description of personality’: The Big Five factors structure“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 59 (1990.), str. 1216.

došli do zaključka kako se ličnost može opisati pomoću modela koji se sastoji od pet širokih ortogonalnih faktora. Model je nazvan velepetorim modelom ličnosti ili *Big Five* modelom. Uz njega, postoji sličan model ličnosti koji se također temelji na pet širokih faktora te se često naziva peterofaktorskim ili *Five-factor* modelom, a njegovi su autori Costa i McCrae.¹⁶ Međutim, iako slični, ti modeli nastali su na temelju različita pristupa. Razlika je u tome što je peterofaktorski model proizašao iz analiza osobina ličnosti obuhvaćenih upitnicima ličnosti. Oba modela imaju pet širokih dimenzija, od kojih su četiri vrlo slične, dok je peta dimenzija donekle različita.¹⁷

Prva je dimenzija ekstroverzija/introverzija. Ekstroverte odlikuje snažna želja za druženjem s drugim ljudima te općenito usmjerenost na vanjski svijet. Oni su društveni, aktivni, govornjivi, optimistični, srdačni i vole zabavu. S druge strane, introverti se često opisuju kao zatvoreni, trezveni, udaljeni, povučeni, tihi, a često i kao orijentirani na zadatak. Druga je dimenzija neuroticizam, odnosno emocionalna stabilnost. Ova dimenzija ukazuje na sklonost psihološkoj tjeskobi, nerealnim idejama, neadaptivnim reakcijama suočavanja. Osobe s visokim rezultatima na dimenziji neuroticizma često su zabrinute, nervozne, nesigurne i emocionalne, dok su osobe s visokim rezultatom na strani emocionalne stabilnosti mirne, opuštene, izdržljive, sigurne, neemocionalne i samozadovoljne te ne reagiraju s preintenzivnim emocijama. Treća je dimenzija ugodnost, a odražava individualne razlike u interesu za potrebe i dobrobit drugih ljudi. Osobe s visokim rezultatom na ovoj dimenziji opisuju se kao dobroćudne, povjerljive, altruistične, brižne, iskrene i sklone opraštanju, dok niski rezultat ukazuje na osobu koja je cinična, gruba, sumnjičava, osvetoljubiva, sklona manipulacijama i nesuradnji. Savjesnost, kao četvrta dimenzija odražava način na koji kontroliramo, reguliramo i usmjeravamo vlastite impulse. Visok rezultat na ovoj dimenziji upućuje na osobu koja je organizirana, odgovorna, samodisciplinirana, uredna, ambiciozna i ustrajna, dok niski rezultat ukazuje na besciljnost, nepouzdanost, lijenost, nemar i bezvoljnost kod neke osobe. Naposljetku, peta dimenzija velepetorog modela je intelekt ili u slučaju peterofaktorskoga modela – otvorenost prema iskustvu. Visok rezultat na ovoj dimenziji upućuje na maštovitu osobu koja uživa u raznolikosti, novosti i promjeni te koja ima različite intelektualne i umjetničke interese.¹⁸

¹⁶ Usp. Robert McCrae – Paul Costa, „Personality trait structure as a human universal“, *American Psychologist*, 52 (1997.) 5, str. 509–516.

¹⁷ Usp. Lawrence Pervin – Cervone Daniel – John Oliver, *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.

¹⁸ Usp. isto.

Prijašnja istraživanja povezanosti dimenzija ličnosti i navika čitanja na različitim uzorcima uglavnom ukazuju na pozitivnu povezanost otvorenosti prema iskustvu i čitanja fikcije,¹⁹ dok su daleko nekonzistentniji rezultati povezanosti ekstraverzije i ugodnosti s čitanjem.²⁰ Važnost osobina ličnosti prepoznata je u istraživanjima o povezanosti navika čitanja i empatije. U jednome takvom istraživanju Mar i suradnici²¹ kreću od pretpostavke kako osobe s visokim rezultatima na ekstraverziji, koje teže socijalnim interakcijama, mogu pokazivati i veći interes za čitanje fikcije ne bi li se tako udubili u izmišljene socijalne svjetove, unatoč činjenici da bi vrijeme provedeno u čitanju moglo dovesti do smanjenja vremena provedenog u stvarnim socijalnim interakcijama. Nadalje, ugodnost kao izražena osobina ličnosti može biti povezana s težnjom pojedinca da, s obzirom na visoku razinu empatije koja ga odlikuje, može težiti čitanju fikcije upravo jer mu predstavlja ugodu udubiti se likove i njihove sudbine, suosjećajući s njima. Još jedna osobina ličnosti za koju se pretpostavlja povezanost s čitanjem fikcije je i otvorenost prema iskustvu, dakle peti faktor peterofaktorskoga modela. Nju odlikuju znatiželja, intelektualni izazovi i kreativnost, osobine koje su kod pojedinca nužne za uživanje u narativni tekst te kao takve imaju potencijal povećati interes pojedinca za čitanje. Naposljetku je navedenim istraživanjem potvrđena povezanost otvorenosti prema iskustvu i izloženosti fikciji.²²

Cilj je ovoga rada istražiti povezanost osobina ličnosti prema velepetorom modelu: ekstraverzije, emocionalne stabilnosti, ugodnosti, savjesnosti te intelekta s čitalačkim navikama srednjoškolaca jedne strukovne srednje škole iz Osijeka te ispitati mogućnost predviđanja količine čitanja na temelju tih osobina, uz prethodnu kontrolu doprinosa varijabli spola, dobi te školskoga uspjeha. Naime, prijašnja istraživanja ukazuju na povezanost spola, dobi te školskoga uspjeha s navikama čitanja. Prikazani rezultati dio su opsežnijega istraživanja provedenoga u sklopu istraživanja o predrasudama i stavovima. Na temelju dosadašnjih istraživanja naša je pretpostavka da će ekstraverzija i intelekt biti znatno pozitivno povezani s procjenama sudionika o tome koliko uživaju u čitanju te koliko knjiga pročitaju u usporedbi s vršnjacima, no kad je u pitanju uživanje u čitanju vijesti ne očekujemo bitne povezanosti s dimenzijama ličnosti. Također, pretpostavka je da će navedeni model omogućiti učinkovito predviđanje količine čitanja na temelju velepetorih dimenzija ličnosti.

¹⁹ Usp. Seth Finn, „The origins of media exposure“, *Communication Research*, 24 (1997.), str. 507–529; William Tirre – Sharvari Dixit, „Reading interests: Their dimensionality and correlation with personality and cognitive factors“, *Personality and Individual Differences*, 18 (1995.), str. 731–738.

²⁰ Usp. L. Pervin – C. Daniel – J. Oliver, n. dj.; S. Finn, n. dj., str. 507–529.

²¹ Raymond A. Mar – Keith Oatley – Jordan B. Peterson, „Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes“, *Communications*, 34 (2009.) 4, str. 407–428.

²² Usp. isto.

2. Metoda

a) Sudionici

U istraživanju su sudjelovala 103 učenika jedne srednje strukovne škole iz Osijeka. Otprilike dvije trećine sudionika pripadnice su ženskoga spola (76; 73,8 %), dok je nešto manje od trećine muških sudionika (26; 26,2 %). Raspon dobi je od 14 do 20 godina ($M=16,84$; $SD=1,426$).

b) Postupak

Sudionici su prije početka istraživanja, koje je provedeno tijekom njihova boravka u školi, upoznati sa širom svrhom istraživanja u kojem su pozvani da sudjeluju te su imali mogućnost postaviti dodatna pitanja. Nakon što su potpisali suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju, dobili su nekoliko upitnika, među kojima i one korištene za provjeru hipoteza navedenoga istraživanja.

c) Instrumenti

Sudionici su ispunili kratak upitnik o navikama čitanja uz koji su odgovorili i na nekoliko pitanja o dobi, spolu te školskome uspjehu na kraju prethodne školske godine. Upitnik o navikama čitanja sastoji se od 3 pitanja u kojima se treba procijeniti koliko u usporedbi s drugim učenicima iz škole uživaju u čitanju knjiga, koliko uživaju u čitanju vijesti te koliko često čitaju knjige koje nisu vezane uz školsko gradivo. Svoje su dogovore davali na skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava „bitno manje“, 2 – „manje“, 3 – „otprilike podjednako“, 4 – „više“, a 5 – „znatno više“.

Za procjenu osobina ličnosti korištena je hrvatska adaptacija IPIP 50 (*International Personality Item Pool*) upitnika ličnosti.²³ Upitnik se sastoji od 50 tvrdnji, a zadatak sudionika je da za svaku od njih procijeni koliko ga dobro navedena tvrdnja opisuje.²⁴ Sudionici odgovaraju pomoću skale Likertova tipa koja se sastoji od pet stupnjeva, pri čemu 1 označava „posve netočno“ dok 5 označava „posve točno“. Prijašnja istraživanja potvrdila su stabilnost peterofaktorske strukture te pokazala zadovoljavajuću pouzdanost upitnika na populaciji hrvatskih adolescenata.²⁵

²³ Usp. Boris Mlačić – Lewis Goldberg, „An Analysis of Cross-Cultural Personality Inventory: The IPIP Big Five Factor Markers in Croatia“, *J Pers Assess*, 88 (2007.), str. 186–77.

²⁴ Usp. Goldberg Lewis, „A broad-bandwidth, public domain, personality inventory measuring the lower-level facets of several five-factor models“, u: I. Mervielde – I. Deary – F. De Fruyt – F. Ostendorf (ur.), *Personality Psychology in Europe*, 7 (1999.), The Netherlands: Tilburg University Press, Tilburg, str. 7–28.

²⁵ Usp. Boris Mlačić – Goran Milas – Ana Kratochvil, „Adolescent Personality and Self-Esteem – An Analysis of Self-Reports and Parental Ratings“, *Društvena istraživanja*, 1-2 (2007.), str. 213–36.

Cronbachalpha koeficijenti za pojedine dimenzije iznosili su: .83 za ekstraverziju, .84 za ugodnost, .86 za savjesnost, .88 za emocionalnu stabilnost te .71 za intelekt, potvrđujući time da je instrument dokazao valjanost i na mlađim populacijama.²⁶ Od 50 tvrdnji, koliko ih se nalazi u upitniku, po 10 tvrdnji odnosi se na svaku od pet dimenzija ličnosti: ekstraverzija, emocionalna stabilnost, ugodnost, savjesnost i intelekt. Neke je čestice kasnije potrebno obrnuto bodovati.

3. Rezultati

U rezultatima ćemo prije svega opisati procjene sudionika u pogledu odgovora na pitanja iz upitnika o navikama čitanja. Prvo pitanje odnosilo se na procjene sudionika o tome koliko u usporedbi s drugim učenicima u školi uživaju u čitanju knjiga. Raspodjela odgovora prikazana je u tablici 1.

Tablica 1. *Raspodjela procjena sudionika o tome koliko uživaju u čitanju knjiga u usporedbi s drugim učenicima*

U usporedbi s drugim učenicima u mojoj školi, uživam u čitanju knjiga:	N (%)
Značajno manje	15 (14,6)
Manje	22 (21,4)
Otprilike podjednako	37 (35,9)
Više	19 (18,4)
Značajno više	10 (9,7)

Dok nešto više od trećine sudionika procjenjuje kako u čitanju uživa otprilike podjednako kao ostali učenici u školi, jednako toliko ih procjenjuje kako u čitanju uživa manje ili znatno manje, a nešto manje od trećine procjenjuje kako u čitanju uživa više ili znatno više od ostalih učenika.

Kada govorimo o uživanju u čitanju vijesti, raspodjela odgovora nešto je drugačija nego kod pitanja uživanja u vijestima (tablica 2).

Tablica 2. *Raspodjela procjena sudionika o tome koliko uživaju u čitanju vijesti u usporedbi s drugim učenicima*

U usporedbi s drugim učenicima u mojoj školi, uživam u čitanju vijesti:	N (%)
Značajno manje	20 (19,4)
Manje	26 (25,2)
Otprilike podjednako	40 (38,8)
Više	13 (12,6)
Značajno više	4 (3,9)

²⁶ Usp. G. Lewis, n. dj., str. 7–28.

Čak 44,7 % sudionika procjenjuje da u čitanju vijesti uživa manje ili značajno manje od ostalih učenika, tek nešto manje njih procjenjuje da uživaju podjednako kao i ostali, a 16,5 % sudionika u čitanju vijesti uživa više od ostalih učenika u školi.

Naposljetku, kada govorimo o procjeni broja knjiga koje učenici pročitaju u usporedbi s drugima (tablica 3), vidljivo je kako ponovno gotovo polovina sudionika procjenjuje kako pročitava manje ili znatno manje knjiga od ostalih, ali je zanimljivo vidjeti i kako trećina sudionika (3,9 %) procjenjuje kako pročitava više ili znatno više knjiga od ostalih učenika u školi. Tek 20-ak posto sudionika procjenjuje kako pročitava otprilike podjednak broj knjiga kao njihovi vršnjaci.

Tablica 3. *Raspodjela procjena sudionika o tome koliko knjiga pročitaju tijekom godine, u usporedbi s drugim učenicima*

U usporedbi s drugim učenicima u mojoj školi, po pitanju pročitanih knjiga tijekom godine (koje nisu vezane uz školsko gradivo), u prosjeku pročitam:	N (%)
Značajno manje knjiga	26 (25,2)
Manje knjiga	22 (21,4)
Otprilike podjednako knjiga	20 (19,4)
Više knjiga	26 (25,2)
Značajno više knjiga	9 (8,7)

Takvi rezultati o samoprocjenama količine čitanja u usporedbi s vršnjacima govore u prilog opravdanosti upotrebe navedene metode samoprocjene kao načina procjene količine čitanja. Naime, u originalnome istraživanju Achesona i suradnika²⁷ upitnik za ispitivanje navika čitanja pomoću samoprocjena sastojao se od 5 pitanja pri čemu su sudionici procjenjivali vrijeme provedeno u čitanju, užitak čitanja, brzinu čitanja, složenost materijala za čitanje te razumijevanje pročitanih, u usporedbi s drugim pripadnicima kohorte, na skali od 7 stupnjeva. *Crombachalpa* koeficijent pouzdanosti iznosio je .72, što govori o zadovoljavajućoj pouzdanosti. Međutim, autori postavljaju pitanje koliko je navedena mjera potencijalno pod utjecajem tendencije socijalno poželjnoga odgovaranja. U provedenom istraživanju upotrijebljena su drugačija pitanja, ali ostaje pitanje socijalno poželjnoga odgovaranja. Međutim, dobivena raspodjela rezultata koja, primjerice, pokazuje da gotovo polovina sudionika procjenjuje kako godišnje pročitava manje ili znatno manje knjiga od vršnjaka, govori u prilog pretpostavci kako je tendencija socijalno poželjnoga odgovaranja izbjegnuta.

Kako bismo odgovorili na problem istraživanja, proveli smo korelacijsku analizu varijabli vezanih uz čitanje s dimenzijama ličnosti prema velepetrom modelu (tablica 4).

²⁷ Usp. D. Acheson – J. Wells – M. MacDonald, n. dj., str. 278–289.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1. Uživanje u čitanju knjiga	1									
2. Uživanje u čitanju vijesti	.060	1								
3. Broj pročitanih knjiga	.645**	-.081	1							
4. Spol	-.027	-.041	-.131	1						
5. Dob	.038	.111	-.126	.103	1					
6. Školski uspjeh	.299**	.254**	.216*	-.005	.253*	1				
7. Ekstraverzija	-.095	.135	-.150	-.103	.064	.085	1			
8. Ugodnost	.151	.121	.143	-.289**	-.013	.110	.165	1		
9. Savjesnost	.048	.188	-.031	-.060	.215*	.201*	.154	.141	1	
10. Emocionalna stabilnost	-.150	.010	-.139	.223*	.208*	.092	.238**	-.051	.142	1
11. Intelekt	.276*	.191	.347**	-.055	.008	.244*	.303**	.352**	.040	.067

Tablica 4. Koeficijenti korelacije između varijabli uključenih u istraživanje (Pearsonovi, Point biserijalni i Spearmanovi rho koeficijenti)

* $p < .05$; ** $p < .01$

Koeficijenti korelacije ukazuju na statistički bitno pozitivnu povezanost dimenzije intelekta s procjenama uživanja u čitanju te broja pročitanih knjiga. Drugim riječima, sudionici koji se mogu opisati kao kreativni, znatiželjni, širokih interesa, originalni, maštoviti i skloni razmišljanju, više uživaju u čitanju te pročitaju veći broj knjiga tijekom godine. Istovremeno ne postoji bitnija povezanost dimenzije intelekta s uživanjem u čitanju sadržaja koji nisu fikcija, konkretno u čitanju vijesti. Također, nisu dobivene znatne povezanosti dimenzije ekstraverzije s varijablama vezanim uz čitanje.

Od ostalih važnijih korelacija valja istaknuti znatnu i visoku povezanost između uživanja u čitanju te broj pročitanih knjiga, što je i očekivano.

Iz tablice je vidljivo i kako neke varijable dimenzija ličnosti međusobno također blago, ali značajno koreliraju, pri čemu je najviša povezanost intelekta i ugodnosti ($r = .352$, $p < .01$), što je u skladu s ranijim istraživanjima koja pokazuju da međusobne korelacije velepetorih dimenzija ne prelaze $r = .40$.²⁸

Naposljetku, željeli smo ispitati mogućnost predviđanja količine pročitanih knjiga na temelju ispitanih dimenzija ličnosti. Odlučili smo se tu varijablu izabrati kao kriterijsku jer je upravo količina čitanja važan čimbenik u istraživanjima navika čitanja. Kako bismo provjerili tu mogućnost, odlučili smo provesti hijerarhijsku regresijsku analizu, pri čemu u prvome koraku unosimo varijable spola, dobi i školsko-ga uspjeha. Naime, navedene varijable u nekadašnjim su istraživanjima prepoznate kao važne kada je riječ o količini čitanja, a i u provedenom je istraživanju nađena važna pozitivna, iako umjerena korelacija školskog uspjeha s procijenjenim brojem

²⁸ Usp. Oliver John – Sanjay Srivastava, „The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives“, u: Lawrence Pervin – Cervone Daniel – John Oliver, *Psihologija ličnosti: teorije i istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.

pročitanih knjiga tijekom godine (tablica 4). Korelacije između dobi i količine pročitanih knjiga, kao i užitka u čitanju vijesti i knjiga nisu statistički bitne, no postoji važna pozitivna korelacija dobi i školskoga uspjeha. Spol nije u bitnim korelacijama s varijablama vezanim uz čitanje (tablica 5).

Tablica 5. *Rezultati hijerarhijske regresijske analize za količinu čitanja knjiga*

Prediktori	Količina čitanja knjiga		
	R ²	ΔR ²	β
1. korak	.106*		
Spol			-.069
Dob			-.203
Školski uspjeh			.292**
2. korak	.208**	.102*	
Ekstraverzija			-.170
Ugodnost			-.035
Savjesnost			-.089
Emocionalna stabilnost			-.100
Intelekt			.289**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Vrijednost Durbin-Watsonova testa za provedenu hijerarhijsku regresijsku analizu upućuje na nepostojanje autokorelacije reziduala, čime se ostvaruje mogućnost korištenja regresijskoga modela. Iz rezultata je vidljivo kako varijable unesene u hijerarhijsku regresijsku analizu u prvome koraku, dakle dob, spol i školski uspjeh objašnjavaju 10 % varijance količine čitanja knjiga, pri čemu je ovaj model statistički važan ($F_{(3, 94)} = 3.715$, $p = .014$). Kao jedini bitni prediktor u obje analize pokazao se školski uspjeh. Varijable dimenzija ličnosti unesene su u drugome koraku te nakon kontrole utjecaja spola, dobi i školskoga uspjeha navedeni model objašnjava otprilike 20 % varijance količine čitanja knjiga ($F_{(8, 89)} = 2.914$, $p = .006$), što je u odnosu na prvi korak u hijerarhijskoj regresijskoj analizi dodatnih 10 % varijance. Jedini važan prediktor pri tome je, očekivano, intelekt.

4. Rasprava

Čitanje fikcije može imati znatan utjecaj na naš svakodnevni život jer čitanje omogućuje pojedincu da stekne uvid u vlastite misli i osjeća je te mu omogućuje da nauči nešto o sebi.²⁹ Važan je međutim i drugi aspekt čitalačkoga iskustva, a to je njegova

²⁹ Usp. Keith Oatley, „Why fiction may be twice as true as fact: Fiction as cognitive and emotional simulation“, *Review of General Psychology*, 3 (1999.), str. 101–117.

povezanost sa socijalnim odnosima. Jedan od prvih psihologa koji je pretpostavio kako je narativna forma zaseban oblik mišljenja, usmjeren prije svega na ljudske likove, njihove namjere i interakcije, bio je Jerome Bruner.³⁰ Richard Gerrig³¹ razradio je ovu ideju, pretpostavljajući kako procesiranje događaja iz stvarnoga života, ali i narativno procesiranje počivaju na istim kognitivnim mehanizmima. Na istim mehanizmima počiva i sposobnost zaključivanja o mislima i osjećajima drugih ljudi, poznata i kao teorija uma.³² Upravo nam teorija uma omogućuje da funkcioniramo u socijalnome svijetu koji nas okružuje. Stoga je važno istraživati navike čitanja svih populacija, posebno onih mladih, s ciljem njihova razvijanja i jačanja. Kako bismo u tome uspjeli, nužno je istražiti čimbenike koji su povezani s navikama čitanja, kako one iz okoline, tako i one koji se odnose na osobine samoga pojedinca.

Cilj provedenoga istraživanja bio je pronaći povezanosti između osobina ličnosti i količine čitanja knjiga te ispitati mogućnost predviđanja količine čitanja na temelju tih osobina, uz kontrolu prinosa varijabli spola, dobi te školskoga uspjeha. Polazište nalazimo u ideji da, ako se model predviđanja pokaže uspješnim, poznavanje osobina ličnosti učenika može omogućiti lakše identificiranje onih kojima je potrebna dodatna motivacija za čitanje, ali i lakše prepoznavanje onih učenika kojima je potrebno osigurati uvjete u vidu dodatne stimulacije da nastave s razvijanjem čitalačkih navika.

Rezultati pokazuju kako je intelekt bitno, iako nisko, pozitivno povezan s količinom čitanja fikcije kod srednjoškolaca u ispitanome uzorku, kao i sa užitkom u čitanju knjiga, ali ne i s užitkom u čitanju vijesti, odnosno ne-fikcijskoga sadržaja. Ovo je važan podatak jer istraživanja govore o različitim utjecajima čitanja fikcijskih i ne-fikcijskih sadržaja na, primjerice, izraženost empatije, ali i kvalitetu socijalnih odnosa, usamljenost i sl.³³ Konkretno, dok je čitanje fikcije pozitivno povezano s empatijom i socijalnom potporom, čitanje ne-fikcije povezano je s usamljenošću i nižom razinom socijalne potpore i to nakon kontrole prinosa osobina ličnosti. Također, rezultat o povezanosti intelekta kao petoga faktora velepetorog modela i količine čitanja nadopunjuje rezultate pijašnjih istraživanja o povezanosti navika čitanja i otvorenosti prema iskustvu. Suprotno našoj početnoj pretpostavci, ekstraverzija nije znatno povezana ni s jednom od varijabli vezanih uz samoprocjene užitka u čitanju te količine čitanja. Pijašnja istraživanja pokazala su nekonzistentne rezultate kada je u

³⁰ Jerome Bruner, *Actual minds, possible worlds*, MA: Harvard University Press, Cambridge, 1986.

³¹ Richard Gerrig, *Experiencing Narrative Worlds*, CT: Yale University Press, New Haven, 1993.

³² Peter Carruthers – Peter Smith (ur.), *Theories of theories of mind*, MA: Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

³³ Usp. R. A. Mar – K. Oatley – J. B. Peterson, n. dj., str. 407–428.

pitanju navedena dimenzija. Primjerice, Finn³⁴ je potvrdio kako ekstroverti pokazuju slab interes za čitanje iz užitka, dok su Kraaykamp i Eijck³⁵ pokazali kako je ekstraverzija jedina dimenzija ličnosti prema peterofaktorskom modelu koja nije imala utjecaj na predviđanje preferencije različitih medija.

Prilikom predviđanja količine čitanja na temelju dimenzija ličnosti u prvom smo koraku odlučili kontrolirati utjecaj spola, dobi i školskoga uspjeha. Naime, spol se u brojnim prethodnim istraživanjima pokazao kao važan faktor utjecaja na navike čitanja. Konkretno, istraživanja ukazuju na spolne razlike u stavovima i motivaciji prema čitanju, pri čemu djevojke uglavnom pokazuju pozitivnije stavove prema čitanju, te u konačnici više i čitaju.³⁶ U provedenome istraživanju, zbog spolne strukture učenika škole u kojoj je istraživanje provedeno, djevojke su znatno zastupljenije nego mladići, stoga nismo mogli ispitati postojanje eventualnih spolnih razlika u količini čitanja ili uživanju u čitanju. Ipak, u regresijskoj analizi, odlučili smo se kontrolirati potencijalni učinak ove varijable. Nadalje, odlučiti smo kontrolirati i utjecaj dobi, iako je dobni raspon sudionika u provedenome istraživanju svega nekoliko godina, s obzirom na to da prijašnja istraživanja ukazuju na promjene u navikama čitanja povezanim s dobi, uključujući ranu u odnosu na kasniju adolescenciju.³⁷ Naposljetku, brojna su istraživanja potvrdila povezanost čitanja i akademskoga uspjeha,³⁸ a navedene su varijable značajno pozitivno povezane i u provedenome istraživanju. Stoga smo i ovu varijablu uključili kao kontrolnu varijablu u prvome koraku hijerarhijske regresijske analize. Uistinu, rezultati su pokazali kako navedene varijable u prvome koraku objašnjavaju 10 % varijance samoprocijenjene količine čitanja. U sljedećem su koraku unesene i dimenzije ličnosti, a njima je objašnjeno dodatnih otprilike 10 % varijance zavisne varijable. Kao bitan prediktor pokazao se upravo intelekt. Navedeni postotak varijance količine čitanja koji je moguće objasniti dimenzijama

³⁴ Usp. Seth Finn, n. dj., str. 507–529.

³⁵ Usp. G. Kraaykamp – K. van Eijck, n. dj., str. 1675–1688.

³⁶ Usp. Kate Summers, „Adult Reading Habits and Preferences in Relation to Gender Differences“, *Reference & User Services Quarterly*, 52 (2013.) 3; Trevor Gambell – Darryl Hunter, „Surveying gender differences in Canadian school literacy“, *Journal of Curriculum Studies*, 52 (2000.) 5, str. 689–719; Sarah Logan – Rhona Johnston, „Gender differences in reading ability and attitudes: Examining where these differences lie“, *Journal of Research in Reading*, 52(2009.) 2, str. 199–214.

³⁷ Usp. Vivian Howard, „The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness“, *Journal of Librarianship and Information Science*, 43 (2011.) 1, str. 46–55.

³⁸ Usp. Micheal Owusu-Acheaw, „Reading Habits Among Students and its Effect on Academic Performance: A Study of Students of Koforidua Polytechnic“, *Library Philosophy and Practice*, (2014) (e-journal) Paper 1130. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1130> (pristupljeno 2. 5. 2016.); T. Gambell – D. Hunter, n. dj., str. 689–719.

ličnosti doduše nije velik, no ukazuje na važnost daljnijega istraživanja doprinosa osobina ličnosti u istraživanju navika čitanja mladih populacija. Upitnik osobina ličnosti korišten u provedenome istraživanju – IPIP 50, dostupan je u javnoj domeni, što ga čini pristupačnim i lakim za primjenu.

Od ograničenja provedenoga istraživanja svakako treba izdvojiti činjenicu da je u uzorku zastupljeno znatno više djevojaka nego mladića. S obzirom na potencijalnu povezanost spola i količine čitanja, u daljnjim istraživanjima trebalo bi nastojati uključiti podjednako sudionika obaju spolova, kako bi se dodatno mogao kontrolirati efekt ove varijable. Također, preporučujemo i uključivanje obuhvatnijega upitnika o navikama čitanja. Naime, istraživanja pokazuju da postoji i određena povezanost osobina ličnosti s vrstama fikcijskih tekstova koji se čitaju, odnosno s preferiranim žanrom.³⁹ Ova su istraživanja pronašla pozitivnu povezanost otvorenosti prema iskustvu i savjesnosti s preferencijom čitanja znanstvenih knjiga te pozitivnu povezanost otvorenosti prema iskustvu i žanra umjetničkih knjiga. Mogućnost kreiranja individualnoga programa čitanja temeljenoga na poznavanju osobina ličnosti svakoga učenika u tom bi kontekstu omogućilo razvoj pozitivnoga stava prema čitanju.⁴⁰ Znanje koje bi dovelo do toga da za svakoga učenika nastavnici lakše odaberu odgovarajuću literaturu za čitanje u konačnici utječe i na razvoj čitalačkih sposobnosti.

Zaključno, intelekt se pokazalo kao važan čimbenik u predviđanju samoprocjena količine čitanja, kao pokazatelja toga koliko osoba čita. Drugim riječima, poznavanje osobina ličnosti mladih čitača može nam u određenoj mjeri pomoći u utvrđivanju njihovih navika čitanja. Stoga je njihovo prepoznavanje moguće iskoristiti u razredu, odnosno tijekom obrazovnoga procesa i to za kreiranje individualnoga pristupa razvoju i jačanju navika čitanja za pojedine učenike u razredu.

³⁹ Usp. Nicola Schutte – John Malouff „University student reading preferences in relation to the Big Five personality dimensions“, *Reading Psychology*, 25 (2004), str. 273–295; W. Tirre – Sh. Dixit, n. dj., str. 731–738.

⁴⁰ Usp. John Guthrie – Allan Wigfield „How motivation fits into a science of reading“, *Scientific Studies of Reading*, 3 (1999.), str. 199–205.

RELATEDNESS OF PERSONALITY DIMENSIONS AND READING HABITS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract

The purpose of this research is to investigate the relationship of personality dimension defined by the Big Five personality model: extraversion, emotional stability, agreeableness, conscientiousness and intellect, with reading habits among Croatian high school students from the city of Osijek region. Furthermore, we wanted to investigate the ability to predict reading quantity based on personality dimensions, with the contribution of factors such as age, gender and school success. The results displayed are a part of a larger study on prejudice and attitudes.

A total of 103 participants, aged from 14 to 20 years, filled in a short questionnaire about how much, compared to other pupils from their school, they read books, enjoy reading news and how many books they read in a year. Also, they completed a short version of IPIP 50 personality questionnaire.

Results show a significant positive correlation between how much the participants read and how much they enjoy reading books with the intellect personality dimension ($r=.347$, $p<.01$ and $r=.276$, $p<.05$ respectively). Other personality dimensions showed no significant correlations with reading variables. In hierarchical regression analyses, after controlling for the effect of age, gender and school success, the Big Five model of personality was able to predict around 20 % of variance of reading quantity, with the intellect being the only significant predictor.

Key words: *reading habits; personality dimensions; Big Five*

